

DOSYA-GÖZLEM VE GÖRÜŞ**YÖK'ÜN YENİ DÖNEMİ YA DA KEMAL GÜRÜZ NE YAPMAK İSTİYOR?***Faruk ALPKAYA**

Bir süredir gerek YÖK, gerekse üniversite yönetimleri çeşitli düzenlemeleri uygulamaya sokuyorlar. Bu düzenlemeler tek tek ele alındığında, düzenlemelerden etkilenenler bir yana bırakılırsa, üniversite sisteminin çeşitli aksaklıklarını düzeltmeye yönelik basit uygulamalar olarak görünüyor, ancak düzenlemelerin bütünü ele alındığında her şeyin bu kadar basit olmadığı ve Türkiye'deki üniversite sisteminin topyekun dönüşümünün amaçlandığı ortaya çıkıyor. Bu yargı, bugün YÖK Başkanı olan Kemal Gürüz'ün içinde yer aldığı bir ekip tarafından hazırlanan ve 1994'te TÜSIAD tarafından yayımlanan "Türkiye'de ve Dünyada Yüksek Öğretim, Bilim ve Teknoloji" başlıklı raporda önerilenler ile yapılan düzenlemeler arasındaki büyük benzerliklerden kaynaklanıyor. Bu nedenle, burada ileri sürülen görüşler yapılan düzenlemelere olduğu kadar söz konusu rapora da dayanmaktadır. Söz konusu raporda önerilen ve bugün parça parça uygulamaya sokulan topyekun dönüşümü kavrayabilmek için bir kurum olarak üniversitenin tarihine kısaca bakmakta yarar var.

Üniversitelerin ortaya çıkışından bu yana geçirdiği evrim göz önüne alındığında ortaya şöyle bir görünüm çıkıyor: Üniversite denilen kurum ilk olarak Avrupa'da feodal toplumun bağrında, imtiyazlı bir kurum olarak doğmuş ve feodal topluma özgü lonca özellikleri gösteren bir kurum olarak gelişimini sürdürmüştür. 1789 Fransız Devrimi'nden sonra, İngiltere ve ABD örnekleri bir yana bırakılırsa, üniversite kurumu bir değişim geçirmiş ve ulus-devletlerin bir kurumu haline gelmiştir.

Ulus-devletler, üniversiteyi yeniden düzenlerken, genel ilkeleri doğrultusunda, eğitimi bir kamu hizmeti olarak algılamışlar ve üniversiteyi de bu kapsamda bir kamu kurumu olarak yeniden örgütlemişlerdir. Üniversite 1970'lere kadar bu gelişimini sürdürmüş ve bu tarihten başlayarak, özellikle de 1980'lerden sonra yeni bir değişim

sürecine girmiştir. Bu süreçte, diğer kamu hizmetlerinde olduğu gibi eğitim de kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak ticari bir faaliyet haline dönüştürülmeye başlanmış ve üniversite kurumu da bu gelişmeden nasibini almıştır.

Türkiye'ye baktığımız zaman benzer bir sürecin yaşandığını görebiliriz: Türkiye'de modernleşme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan üniversite gerçek kimliğine ulus-devletin kurulduğu 1923'ten sonra kavuşmuş ve 1970'lere kadar gelişimi sürdürmüştür. 1970'lerde üniversiteyi değiştirme çabaları ortaya çıkmış, ancak bu çabalar 12 Eylül 1980'den sonra YÖK'ün kurulmasıyla başarılı olabilmıştır. YÖK'ün kuruluşundan Kemal Gürüz'ün başkan oluşuna kadar geçen süre bir anlamda Türkiye'deki üniversiteler birikimin tahrip edildiği bir dönemdir. Bu tahribat, asıl olarak eğitim ve araştırma faaliyetini bir arada yürüten, görece özerk bir kurum olan ve kendi geleneklerini yaratma yolunda belli mesafeler kat etmiş bulunan üniversite anlayışının yok edilmesi biçiminde yaşanmıştır. Bu anlayışı yok etmek için önce üniversite, akademi ve eğitim enstitüsü gibi farklı özellikler taşıyan yükseköğretim kurumları önce tek-tipleştirilmiş ve kurumlar arasındaki farklılıklar merkezi dayatmalarla yok edilmeye çalışılmıştır. Sonra akademik özgürlük, özerklik ve demokrasi gibi üniversitenin olmazsa olmaz değerleri yok edilmiş ve bu değerleri savunan akademisyenler üniversiteden zorla uzaklaştırılmışlardır. Son olarak üniversite adı altında çok sayıda yeni kurum yaratılarak, bu kurumlara siyasi, ticari, tarikat bağlantıları gibi çeşitli bağlantılarla çok sayıda kadro atanarak ve bu kadrolara bir gecede çıkarılan yasalarla akademik payeler dağıtılarak üniversite kavramının içi boşaltılmıştır. YÖK, üniversiteyi kavram ve kurum olarak yok ederken; aynı zamanda ortaya çıkması düşünülen yeni kurumun temel taşlarını da döşemiştir. Bu ilk olarak kendi adında (yükseköğretim) ortaya çıkmış ve harçlar, ikili eğitim, parça başı ücrete yaklaşan kimi ücret düzenlemeleri gibi uygulamalarla sürmüştür. Kemal Gürüz, asıl olarak YÖK'ün yol açtığı tahribat zirveye vardığında yok edilen üniversiteyi yeniden kurma savıyla ortaya

* Dr. AÜ Siyasal Bilgiler Fak., Öğretim Üyesi

çıkıştır. Kemal Gürüz, YÖK'ün kendinden önceki dönemini olumlu bulmakta, savunmakta, ancak YÖK'ü yeniden yapılandırmakta yetersiz kaldığı noktalarda eleştirerek yeniden yapılandırmanın izleyeceği rotayı çizmektedir. Bu yeni rota, sermayenin yeniden yapılanması sürecine bağlı olarak devletler arası işbölümünün yeniden düzenlendiği, sağlık, eğitim, veri ve boş zaman hizmetlerinin ticarileştiği ve kapitalizmin tarihinde ilk kez üretici güçlerin gelişmesinin engellendiği, dolayısıyla bilim, teknoloji ve sermaye ilişkilerinin yeniden tanımlandığı bir dönemin ihtiyaçlarına yanıt niteliği taşımaktadır. Dünya ölçeğinde gündemde olan bu değişim çabası asıl olarak dört temel noktada üniversite sistemini yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır. Bu noktaları sırasıyla ele alırsak:

1. Üniversite kurumunun niteliği yeniden tanımlanmaktadır. Başa dönersek, üniversitenin feodal toplumda imtiyazlı bir kurum olarak ortaya çıktığına ve ulus-devletlerin kurulması sürecine bağlı olarak bir kamu kurumuna dönüştüğüne işaret etmiştik. Şimdi yeniden yapılandırma sürecinde üniversite bir kamu kurumu olmaktan çıkarılmakta ve sermayenin denetimine verilmek istenmektedir. Türkiye'de bunun en önemli halkasını başta Koç, Sabancı gibi büyük sermaye grupları olmak üzere sermayenin doğrudan kurduğu vakıf üniversiteleri oluşturmaktadır, ancak yapılmak istenen bununla sınırlı değildir. Bunu İTÜ, ODTÜ, Boğaziçi ve Hacettepe gibi "nitelikli" kamu üniversitelerinin "kendi" geliştirme vakıflarına devredilerek özelleştirilmeleri izleyecektir. Bu konudaki üçüncü düzenleme Ankara, İstanbul üniversiteleri gibi "klasik" üniversitelerin parçalanarak tıp ve hukuk fakültelerinin üniversiteden bağımsız birer "işletme" haline dönüştürülmesi biçiminde yapılacaktır. Kalan kamu üniversiteleri ise, fen-edebiyat, iktisadi ve idari bilimler ve bölgenin özelliklerine göre veterinerlik, ziraat, eğitim fakültelerinden biri ve çok sayıda yüksek okul biçiminde yeniden yapılandırılarak güçlü rektörlük ve altında bölümler biçiminde örgütlenecek ve çoğunluğu yeni kurulan bu üniversiteler görünüşte kamu kurumu olsalar da bir anlamda parça parça yöresel sermayenin denetimine verilecektir. Bugün bazı üniversitelerde devreye sokulan "torba bütçe" uygulaması ve "mali özerklik" safatası yalnızca bu eğilimin yolunu açan yaklaşımlardır.

2. Yapılmak istenen ikinci değişiklik üniversitenin işlevine ilişkindir. Üniversite, bir kamu kurumu haline dönüştükten sonra iki temel işlevi yerine getirmek üzere yapılandırılmıştı. Bu iki temel işlev kısaca doğanın ve toplumun bilgisini üretmek ve bu bilgiye sahip nitelikli insan gücü yetiştirmek biçiminde özetlenebilir. Araştırma ve eğitim birliği olarak da adlandırılabilir bu ikili işlev, bugün, küreselleşme olarak adlandırılan gelişmeler yüzünden teke, yalnızca nitelikli insan gücü yetiştirme işlevine indirgenmek istenmektedir. Kemal Gürüz, bunu, üstelik araştırmaya önem vermek demagojisi eşliğinde yapmak istemektedir. Bu amaca erişmek için izlenen yol kabaca şöyledir: İlk olarak, bilimsel bilgi üretme faaliyetinin temelini oluşturan doktora eğitimi, "niteliği geliştirmek" adına sınırlandırılmaktadır. Doktora programı açma hakkı yalnızca

ca bir avuç "nitelikli" üniversiteye tanınacak bir haktır. Bu üniversitelerin doktora programlarının temel amacı ise, doktora programı açma (bilimsel bilgi üretme) hakkı olmayan diğer üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılamaktır (nitelikli insan yetiştirmek). Özellikle merkezi sınavla araştırma görevlisi alma, YÖK'nun 35. Maddesini kullanarak bu araştırma görevlilerini "nitelikli" üniversitelere gönderme vb. çabaların ardında yatan temel amaç budur. Doktora programı açma hakkı olan "nitelikli" üniversiteler kendi öğretim üyesi ihtiyacını yalnızca yurt dışında doktora yapmış kişiler arasından sağlayabilecektir, dolayısıyla asıl bilimsel bilgi yurt dışındaki üniversitelerde üretilecektir. Üniversitenin bilimsel bilgi üretme işlevini sınırlandırmanın ikinci biçimi ise, akademik mesleğin her aşamasında çok sayıda yayın yapma zorunluluğunun doğal sonucu olarak "yozlaşma" (nitelikten çok niceliğe önem verme) biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu ilk bakışta bir paradoks gibi gelebilir, ama yardımcı doçentliğe atanma, atamanın yenilenmesi, doçentliğe ve profesörlüğe atanma işlemleri sırasında çok sayıda yayın yapma zorunluluğunun doğal sonucu bir "yayın-bilgi kirlenmesi" olacaktır. Özellikle sosyal bilimler alanında yapılacak bu tür yayınlar, yurt dışında üretilen bilginin çevrilerek tekrar edilmesi ve arada üretilen az sayıdaki nitelikli bilginin de "gürültüye getirilmesi" sonucunu doğuracaktır. Bilimsel bilgi üretimini sınırlandırmanın bir üçüncü biçimi ise yurt dışında yayın yapma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu sonuncu biçim, aslında, bir sınırlandırmadan çok uluslararası sermayenin istediği türde "bilgi" üretme sonucunu doğuracaktır.

3. Amaçlanan üçüncü değişiklik üniversitede verilen hizmetin niteliğini değiştirmeye yöneliktir. Yakın zamana kadar, refah devleti-sosyal devlet uygulamalarına bağlı olarak, eğitim hizmeti bir kamu hizmeti olarak düzenlenmiş ve birkaç istisna hariç bütün dünyada yükseköğretim hizmeti parasız olarak verilegelmişti. 12 Eylül'e kadar Türkiye'de de bir kamu hizmeti olarak verilen yüksek öğretim hizmeti YÖK ile birlikte "yarı-kamusal bir hizmet" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Kemal Gürüz, vakıf üniversitelerinde zaten paralı olan bu hizmeti, üniversite kurumunda yapılacak değişikliklere bağlı olarak bütün yüksek öğretim sistemine teşmil etmek istemekte ve "yarı-kamusal hizmet" tanımına bağlı olarak harç miktarını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bunun ilk adımı "nitelikli" üniversitelerin harç miktarını yüzde 10 oranında artırmasına olanak veren düzenlemedir, ancak amaçlanan bununla sınırlı değildir. En kısa zamanda, bugün "maliyetin" yüzde 1-3'ü arasında değişen harç miktarının yüzde 15'e çıkartılması planlanmakta ve üniversitenin yeniden yapılandırılmasına bağlı olarak tıp ve hukuk fakülteleri "bireysel fayda" göz önüne alınarak yalnızca zengin olanların gidebileceği kurumlara dönüştürülecektir. Burada kritik nokta "yarı kamusal hizmet" tanımındadır. Bu tanım ile kastedilen, bir kişinin yüksek öğretim görmesi sonucu toplumun yanı sıra, kendinin de fayda elde etmesidir. Dolayısıyla, bireysel fayda elde eden kişi bunun maliyetine katlanmak zorundadır. İlk bakışta çok doğru görünen bu yaklaşım, çok temel bir olguyu göz ardı etmekte ve bu temelde bir demagojiye

zemin hazırlamaktadır. Göz ardı edilen bu temel olgu, yükseköğretim gören kişinin, yükseköğretim görürken harcadığı emek ile kendi emeğinin niteliğini yükseltmesi gerçeğidir. Daha basit bir ifade ile, üniversiteye giren bir kişi, verilen hizmet sonucu kaçınılmaz bir biçimde diploma almaya hak kazanmamaktadır. Öğrenimi süresince emek harcamakta ve kendini geliştirerek, emeğinin niteliğini yükseltmesi sonucu diploma almaya hak kazanmaktadır. Aksi bir yaklaşım, kaçınılmaz olarak, bugün bazı vakıf üniversitelerinde çalışan kimi meslektaşlarımızın karşılaştığı şu tepkiyi doğallatacaktır: "Ben buraya yılda şu kadar bin dolar ödüyorum. Sen beni nasıl mezun etmezsin!" Dolayısıyla bireysel fayda verilen hizmetin kaçınılmaz bir sonucu değil, verilen hizmetten yararlananın harcadığı emeğin karşılığıdır. Toplum bu hizmeti vererek, harcadığı emek ile emeğinin niteliğini artıran kişinin bu özelliği sayesinde fayda elde etmektedir. Bu anlamda, verilen hizmetin niteliğini değiştirmeye, eğitim hizmetini bir kamu hizmeti olmaktan çıkarmaya yönelik her girişim, başta da belirttiğimiz gibi sermayenin dünya ölçeğinde yeniden yapılanması çabalarına hizmet etmekten başka bir sonuç doğurmayacaktır.

4. Kemal Gürüz'ün eliyle gerçekleştirilmek istenen son değişiklik öğretim elemanlarının statü ve niteliğine ilişkindir. Statü düzeyindeki değişiklik, üniversitenin bir kamu kurumu olmaktan çıkarılmasının dolaysız bir sonucu olarak, öğretim elemanlarının birer kamu görevlisi olmaktan çıkarılması ve piyasa koşullarında istihdam edilen kişiler haline dönüştürülmesi biçiminde yaşanacaktır. Aslında, bugün, asistanlık kurumunun lağvedilerek yerine araştırma görevliliği kadrosunun geçirilmesi, var olan araştırma görevlilerinin (tıpta uzmanlık eğitimi sürdürenlere ücret ödenebilmesi sağlamak amacıyla düzenlenmiş bulunan) 50/d maddesine geçirilmesi ve araştırma görevlisi "alımlarının" bu maddeye göre yapılması ile bunun ilk adımı çoktan atılmıştır. Mevcut araştırma görevlileri artık bir kamu görevlisi değil, birer burslu lisansüstü öğrencisi statüsündedirler. Yardımcı doçentlik aşamasında ise, bu

yarı yarıya gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Süreye bağlı atamalar, atama dönemlerinde yapılan değerlendirmeler, doktora yapılan üniversitede öğretim üyesi olmanın "yasaklanması" gibi uygulamalar bu statünün emek pazarında dolaşıma sokulmasını adım adım hazırlayan düzenlemelerdir. Önümüzdeki günlerde devreye sokulması beklenen "işe" ve çalışılan kuruma göre ücret uygulaması ile (ki, döner sermayeden yoğun biçimde yararlanan tıp fakülteleri vb. kurumlarda bu durumun bir süredir "sahtekarlık" düzeyinde uygulandığı gazete haberlerine kadar yansımış durumda) doçent ve profesörlerde kamu görevlisi olmaktan çıkarılacaktır. Nitekim, "tezsiz yüksek lisans" gibi düzenlemeler ile bu anlayış yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak, bu sürecin tamamlanması köklü bir dönüşüm ile mümkün olabilir ve seçimlerden sonra kamu çalışanlarının statüsünü yeniden tanımlamaya yönelik genel bir düzenleme içinde öğretim elemanları da ele alınabilir. Öğretim elemanlarının niteliğini değiştirmeye yönelik düzenlemeler ise, üniversitenin işlevini nitelikli insan gücü yetiştirmeye indirgeme çabalarının kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkacak, böyle bir düzenleme sonucunda öğretim elemanları bilim adamlığından nitelikli öğretmen olmaya doğru evrilecektir.

Sonuç olarak, sermayenin yeniden yapılanması, ekonominin küreselleşmesi, bilim, teknoloji ve sanayi ilişkilerinin yeniden tanımlanması çabalarının kaçınılmaz bir sonucu olarak, üniversiteler işletmeye, bilgi üretme aktarıcılığa, öğrenciler müşteriye ve öğretim elemanları da vasıflı işçilere dönüştürülmek istenmektedir. Bugüne kadar parça parça gündeme gelen değişiklikler, ilk "istikrarlı" hükümetin kurulmasına bağlı olarak topyekun gündeme getirilecektir. Bu, Kemal Gürüz'ün başkalarının desteğini alarak uygulamak istediği kişisel bir proje değil, uluslararası sermayenin eğilimleri, TÜSİAD ve (OYAK aracılığıyla kendisi de bir sermaye kuruluşuna dönüşen ve "savunma sanayii" yatırımları ile ekonominin büyük bir kısmını denetlemeye başlayan) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ortak projesidir. Kemal Gürüz ise yalnızca bir uygulayıcı.